

molodym dyrektorom. [A conversation with a young headmaster]. Kyiv.

5. Sukhomlinskyj, V. O. (1977). *Sertse viddaiu ditiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.

6. Sukhomlinskyj, V. O. (1976). *Sto porad vchytelevi*. [One hundred pieces of advice to the teacher]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГЕРГУЛЬ Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики викладання іноземних мов, заступник з виховної роботи декана філологічного факультету Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Наукові інтереси: педагогічна спадщина

В. О. Сухомлинського, фахова підготовка вчителів, самоосвітня діяльність вчителя.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GERGUL Svitlana Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogics and Methods of Foreign Languages Teaching of T. G. Shevchenko National university «Chernihiv colehium».

Circle of scientific interests: pedagogical heritage of V. A. Sukhomlinskyi, vocational training of teachers, self-educational activities teacher.

Дата надходження рукопису 14. 08. 2018 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул

УДК37.015.31; 57.081.1

ЄЛДІНОВА Світлана Миколаївна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail : eldinova-svetlana@rambler.ru

ПРИРОДООХОРОННЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ У ПРАЦЯХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні зміни буття людей, обумовлені глобалізацією та технічними досягненнями, порушують рівновагу між суспільними системами, загрожують вичерпанню біологічних ресурсів планети. Руйнація екологічної ніші довкілля, забруднення навколишнього середовища погіршують якість життя людини, визивають ріст захворювань, у тому числі і з генетичними відхиленнями. Все це вимагає людство вирішувати проблему: глобальний екологічний колапс – чи зміни у світогляді.

Для подолання духовно-екологічної кризи сучасного життя необхідне досягнення гармонії та комфорту у всіх суспільних сферах: науці, мистецтві, релігії, моралі і, врешті решт, у зміні мислення, звичках і поведінці кожної людини. Цей «культурний шок» особливо вразив не тільки молодіжне середовище, а й підлітків та дітей молодшого шкільного віку. Саме у такому віці формуються зразки власного «Я», система духовно-моральних цінностей і схеми поведінки. У цей час на формування особистості впливає її оточення, правила поведінки дорослих, на які орієнтуються діти, некритично засвоюючи «дорослі» цінності. Тому актуальною стає проблема виховання юної особистості інноваційного типу, адекватну як для подолання сучасної духовно-екологічної, соціально-економічної кризи, так і перспективам майбутнього «суспільства

знань», яке, на відміну від сьогоденного інформаційного, спроможне одночасно з технологічними передбачати ще й гуманітарні цілі. У зв'язку з цим екологічна освіта стає для суспільства виходом з духовно-екологічної кризи, а природоохоронне виховання молодших учнів – ефективним механізмом подолання споживацької свідомості майбутніх поколінь.

У формуванні цінностей людини інноваційного типу головну роль у всі епохи виконувала школа. Шкільні педагогічні колективи накопичили значний досвід навчально-виховної діяльності щодо розвитку природоохоронної активності молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні засади сучасної екологічної освіти формувалися під впливом вітчизняних учених та педагогів В. Вернадського, Б. Всесвятського, В. Сухомлинського, І. Зверева, І. Суравегіної та ін. Вагомий внесок у розробку питання екологічної освіти в рамках вивчення шкільних навчальних курсів здійснили С. Васильєв, Т. Кучер, О. Лабенко, С. Лебідь та ін. Актуальними є праці присвячені проблемі ціннісного ставлення до природи та формування екологічної культури учнів відповідно до вікової групи – праці Н. Бутенко, Р. Науменко, Н. Пустовіт. Проблема природоохоронного виховання учнів молодших класів у працях

В. О. Сухомлинського не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що і обумовило наше звернення до неї.

Метою даної публікації є аналіз практичного досвіду видатного педагога, гуманіста, дитячого письменника В. О. Сухомлинського у питаннях природоохоронного виховання учнів молодших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан методичної розробленості організації природоохоронної та дослідницької роботи молодших школярів розкривають програмно-методичні матеріали та збірники методичних статей. Дослідники наголошують на тому, що у природоохоронному вихованні учнів важливим аспектом є виховання любові до оточуючого середовища та відповідальності за свою діяльність.

Велику роль у розвитку даної проблематики як у теоретичному, так і у практичному вимірі відіграють праці видатного педагога В. Сухомлинського, який завдання природоохоронного виховання вбачав у тому, щоб емоційно-естетичні багатства, здобуті в процесі спілкування з природою в дитячому та підлітковому віці, входили в духовне життя як одна з найглибших людських потреб [3, с. 549]. Педагогічна система В. Сухомлинського побудована на основі тісної взаємодії дитини з оточуючим середовищем. На думку педагога-новатора, природа перетворюється на механізм виховання лише за умілої педагогічної діяльності вчителя. Спілкування з природою вирішує цілий ряд педагогічних задач, виховуючи в молодших школярів позитивні людські якості та формуючи досвід взаємодії з оточуючим середовищем.

На думку В. Сухомлинського, природоохоронне виховання повинно забезпечити молодших школярів науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти значення природи для кожної дитини, сформувати потребу дітей у спілкуванні з природою та навчити дітей брати активну участь у збереженні природи та довкілля.

В. О. Сухомлинський вибудував чітку педагогічну систему, орієнтовану на природоохоронне навчання і виховання. На думку педагога, суспільне виховання не повинно відокремлювати дитину від навколишнього світу, а навпаки – зобов'язане максимально враховувати особливості її розвитку як природної істоти: «людина була й завжди залишається дітям природи. І те, що ріднить її з природою, має використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури» [5, 127].

Навчити дітей мислити такими

категоріями, які б допомогли їм усвідомити свою природну сутність, невіддільність від природи, а звідси і вміння застосовувати набуті знання для подальшого її збереження і розвитку – основні завдання, над якими повинні працювати вчителі загальноосвітніх шкіл. Самих екологічних знань з охорони природи навколишнього середовища недостатньо, якщо вони не втілюються на практиці. Учені, досліджуючи спадщину екологічного виховання В. О. Сухомлинського, прийшли до висновку, що метою природоохоронного виховання великого педагога і природолюбця було цілеспрямоване формування у його вихованців міцних екологічних знань, розуміння органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, ролі природи у житті дітей, необхідність її охорони, виховання особливої відповідальності за стан навколишнього середовища.

З дитячих років, коли діти з інтересом отримують знання, треба формувати у них природоохоронний світогляд. У молодші шкільні роки найактивніше формується світогляд людини, її характер, звички, ставлення до природи і навколишнього світу.

У системі виховання В. Сухомлинського природі приділяється значна роль як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. Педагог звертає увагу на те, що у вихованні учнів важливу роль відіграє їх тісна взаємодія з природою. Так, у казці «Квітка сонця» педагог не тільки розповідає дітям, чому соняшник називають «квіткою сонця», а й допомагає дітям зрозуміти, як рухається сонце протягом доби навколо своєї осі, що таке «обрій» і «ранкова зоря».

Прочитавши оповідання «Конвалія в саду», учні починають розуміти, що зірвавши дивну квітку, вони причинять природі шкоду: «в саду стане похмуро й незатишно», «що замовкнуть пташки», що квітка конвалії робить наше життя радісним і приємним, квіткою потрібно милуватися в саду, а не нести її до своєї кімнати. І тоді квітка принесе радість в саду багатьом людям. Діти не тільки починають берегти природу, а й розуміють, що дбати тільки про радість для себе – це недобре.

З казки «У гості до конвалії» учні дізнаються про роботу бджіл, про пасіку, про срібні дзвіночки – конвалії, про пилок, яким бджілка годує своїх діток. І учні починають усвідомлювати, що в природі все влаштоване гармонійно, і не повинна людина своєю діяльністю порушувати цю гармонію та шкодити і довкіллю, і собі.

Казка «Дівчинка і ромашка» не тільки розповідає про маленьку дівчинку і квітку Ромашку, а й навчає молодших учнів, що треба дбати про менших за себе, що кожна жива

істота у цьому світі повинна бути комусь потрібною, що необхідно дружити і один з одним, і з Сонечком, і з природою, і з іншими квіточками – Волошкою, Вогняною Маківкою, і з весняним вітром. А найголовніше це те, що саме діти можуть посадити багато-багато квітів і прикрасити своєю працею не тільки шкільну ділянку, а й своє подвір'я, вулицю. Приклад дітей надихне дорослих, і вони разом з батьками посадять багато дерев, кущів, троянд. Своєю дружною працею прикрасять рідне місто і свою країну.

Саме про те, як дорослі передають власний досвід своїм дітям, навчають їх працювати на землі та дбати про свій садок, про свою родину, і розповідає казка В. Сухомлинського «Я вирощу внучку, дідуся». Якщо учні зрозуміють, що садити і вирощувати сади – це не тільки корисно, а й можна від цього одержувати велике моральне задоволення, то ставши батьками, вони навчать і своїх дітей цій корисній справі, а наші сади і села будуть зеленими та даруватимуть свої соковиті, солодкі плоди. І не потрібно буде купувати заморські вишні, яблука, тому що є свої, червоні та запашні.

Використовуючи казки для природоохоронного виховання молодших учнів, Василь Сухомлинський вважав найголовнішим те, щоб у казці була глибока думка, щоб діти замислювалися. Так, казка «Як починається осінь», на перший погляд, знайомить дітей зі зміною пори року; зі старшою донькою Діда Мороза – Осінню та молодшою – Весною. У той же час школярі дізнаються, що саме восени збирають пшеницю, тому що колоски стають жовтими, а калина – червоною, що осінню «над водою піднімається сивий туман і довго не розходить», що «журавлі піднімаються високо в небо й тривожно курличуть», що сонце восени стоїть низько та вже не гріє. Вчитель може звернути увагу дітей на те, що місяць вересень, початок осені, став набагато теплішим, ніж раніше, що не всі птахи поспішають у вирій, що температура на планеті підвищується, а це може призвести до природничих катаклізмів. І все це пов'язано з діяльністю людини.

У багатьох казках В. Сухомлинського прослідковується любов до природи, до її мешканців. Казка «Два метелики» розповідає учням, що метелики у природі всі різні, і всі дуже гарні. Одні схожі на хмаринку, інші – на сонечко. Вчитель навчає дітей, що треба оберігати метеликів у природі, не можна їх ловити, бо це їм нашкодить. Вони загинуть, і вже не зможуть милувати своєю красою ні дорослих, ні дітей. І ще ця казка і оповідання «Хто свічки засвітив» вчить дітей тому, що все живе на землі росте і процвітає завдяки

сонечку.

Великий педагог вважав, що самих природоохоронних знань, якщо вони не втілюються на практиці, недостатньо. Важливо, щоб молодші школярі брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них формуються необхідні уміння і навички, розвивається відповідальне, бережливе ставлення до навколишнього середовища. Саме цій ідеї присвячено оповідання В. О. Сухомлинського «Дуб під вікном», в якому розповідається про красуню онучку, яка просить діда зрубати дуба. Мудрий старий лісник замість того, щоб зрубати столітнього дуба, кличе своїх дітей й онуків будувати хату в іншому місті, а вже біля нової хати їхня сім'я насадить молодих дубочків і буде цей дубовий гай шуміти та радувати його правнуків.

В. Сухомлинський був глибоко переконаний, що ідеї природоохоронного виховання будуть продовжуватись і реалізовуватись в подальшому екологічному вихованні підростаючого покоління. Сутність ідей природоохоронного виховання В. Сухомлинський вбачав в систематичному, терплячому, довготривалому впливі на розум дитини з метою, щоб та усвідомила і відчула «себе як невід'ємну частину природи, здивувалася, навіть була вражена думкою, що людина до того часу сильна й могутня, поки вона є вірним сином матері-природи, що вміє берегти почуття вдячності за те, що вона живе; поки вона діяльна клітина організму, що називається природа» [4, с. 519]. З цього повинно починатися природоохоронне виховання підростаючого покоління.

Казка В. О. Сухомлинського «Фіалка і бджілка» вчить дітей бути уважними та звертати увагу на прикмети, які допоможуть їм краще зрозуміти природу та навколишній світ. Щоб запобігти безсердечності, школярів треба виховувати у душі турботи, тривоги, неспокою про живе і красиве. «З перших днів перебування в школі, – писав В. Сухомлинський, – ми спонукаємо до такого: якщо ти побачив, що на дереві надламана гілочка, дбайливо підв'яжи її, змаж рану; якщо це зроблено вміло і своєчасно – гілочка приживеться. Ми постійно вчимо це робити, але це лише один бік справи. Головне в тому, щоб у дитини заболіла душа, коли вона побачила пошкоджене деревце» [7, с. 156].

Вчений-новатор В. Сухомлинський формував цілісне ставлення до природи, виховував почуття відповідальності за стан довкілля. Підтвердженням цього є такі висловлювання педагога: «Ми вважали дуже важливим виховним завданням те, щоб наші вихованці бачили свою єдність з природою, переживали турботу і тривогу про збереження

і примноження природних багатств. Думка про те, що ми, діти природи, повинні бути дбайливими і вдячними, особливо виразна і хвилююча тоді, коли діти бачать плоди землі, замислюються, як треба оберігати джерело, з якого п'ють» [5, с. 135]. Так, на підтвердження цих слів, оповідання В. О. Сухомлинського «Як ріка розгнівалася на дощик» допомагає учням початкових класів не тільки краще зрозуміти значення термінів «лівий берег», «правий берег», «русло», «течія», а й навчає молодших школярів, що потрібно оберігати русло річки, стежити за чистотою її берегів для того, щоб досхочу купатися влітку в річці та милуватися білосніжним лататтям, яке росте в річці.

Великий педагог не тільки розкрив роль і значення почуттів у житті і діяльності дитини, а й показав природу як важливий засіб природоохоронного, інтелектуального і духовного її розвитку. «Природа – величезної ваги виховний екологічний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного виховного процесу» [5, с. 136]. Природа, як світ, у якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує природоохоронну виховну роботу і водночас вдосконалює її, бо робить її багатшою, багатограннішою.

Вчитель, який використовує у своїй роботі педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського, досягає великої ефективності у природоохоронному вихованні молодших учнів. Любов до природи, взаємоповага, моральне багатство, турбота і охорона природи – ось головні ідеї творення системи особистісних цінностей дитини. Тому В. Сухомлинський акцентує у своїх працях увагу на ідеї виховання людини, як необхідності вирішення соціальних та природоохоронних проблем [1, с. 100].

Для початкової школи, яка нині розпочала перехід до нового змісту і структури, особливе значення мають ідеї В. Сухомлинського. У процесі реформування школи необхідно розвивати ідеї природоохоронного виховання молодших школярів. Адже саме вони допомагають формувати естетичні, практичні, екологічні, пізнавальні, моральні цінності у дітей. Допомагають розширити уявлення дітей про явища живої і неживої природи, їх взаємозв'язок і взаємозалежність, вести спостереження за красою і різноманітністю природи рідного краю та виховання у дітей дбайливого ставлення до природи.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Найповніше врахування природної основи дитини – основна гуманістична ідея В. О. Сухомлинського. Недооцінка цих основ веде до відчуження від органічного зв'язку з природним середовищем,

послаблює зв'язок поколінь. Тому основною є ідея відповідальності кожного за життя всіх людей на планеті.

В наш час педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського має велике суспільне значення. Використання принципів природоохоронного виховання у практиці сучасної початкової школи допомагає дітям сприймати, аналізувати, порівнювати, вивчати нову інформацію та збільшує інтерес до природи, бажання не тільки спілкуватися з нею, а й оберігати і охороняти. Великий педагог показав роль природи як важливого засобу духовного, екологічного і природоохоронного розвитку дитини. Природоохоронне виховання вчить дітей бачити і берегти красу рідної природи, бути духовно багатими, благородними та щедрими.

Науково-педагогічний та практичний доробок В. Сухомлинського, його ідеї щодо спілкування та взаємодії школярів з природою є актуальними для сучасних навчальних закладів. Багатогранність творчої спадщини видатного педагога глибоко вивчається в багатьох країнах світу та збагачує сучасну педагогічну думку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кузь В. Школа В. Сухомлинського – школа самореалізації особистості учня / В. Кузь // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 5–10.
2. Сухомлинский В. А. Природа, труд, мировоззрение / В. А. Сухомлинский // Биология в школе. – 1970. – №5. – С. 5–13.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Вища школа, 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 419–654.
5. Сухомлинський В. О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.5. – С. 122–139.
6. Сухомлинський В. О. Могутній вихователь: з виступу В. О. Сухомлинського на Республіканській нараді з питань літератури для дітей // Радянська освіта. – 1969. – № 34. – С. 9–10.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. – В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–279.

REFERENCES

1. Kuz, V. (2002). *School V. Sukhomlinsky – school of self-realization of the student's personality*. [School of Sukhomlinsky V. O. is a school of self-realization of personality of student]. Ternopil.
2. Sukhomlinsky, V. A. (1970). *Nature, labor, worldview*. [Nature, labour, world view]. Kyiv.

3. Suhomlinsky, V. O. (1977). *Birth of a citizen*. [Births of citizen]. Kyiv.

4. Suhomlinsky, V. O. (1977). *One hundred tips for the teacher*. [One hundred advices to the teacher]. Kyiv.

5. Suhomlinsky, V. O. (1977). *Development of Individual Abilities and Students' Tendencies*. [Developing individual flairs and inclinations of students]. Kyiv.

6. Suhomlinsky, V. O. (1969). *Mighty educator: from V. O. Sukhomlynsky's speech at the Republican Meeting on Literature for Children*. [The Mighty educator: from the performance of V. O. Suhomlinsky on the Republican conference on questions literature for children]. Kyiv.

7. Suhomlinsky, V. O. (1977). *I give my heart to the children*. [Give Heart to the children]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЄЛДІНОВА Світлана Миколаївна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми природоохоронного виховання молодших школярів, роль казки у природоохоронному вихованні учнів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ELDINOVA Svetlana Mykolaivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Department of Methodologies of Preschool and Primary Education.

Circle of scientific interests: problems of nature protection education of junior schoolchildren, role of fairy-tale in nature protection education of students.

Дата надходження рукопису 11. 08. 2018 р.

Рецензент – д. п. н., професор О. С. Радул

УДК 378.016:811.161.2

ІЛІАДІ Олександр Іванович –

доктор філологічних наук, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ГРОМКО Тетяна Василівна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Центральноукраїнського державного педагогічного Університету імені Володимира Винниченка
e-mail: tvhromko@i.ua

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ (курс «Українська мова за професійним спрямуванням»)

Постановка та обґрунтування проблеми. Симптоматичною для сучасного покоління фахівців є потреба постійного інформаційного обміну, збирання, оцінювання та класифікації як окремих фактів, так і потоків інформації. Це спосіб поведінки і загалом виживання в умовах інформаційного суспільства, де набуває нове зберігає свою цінність лише допоки воно становить інтерес для зацікавленої сторони, а інтереси часто занадто швидко змінюються, згасають і зникають. Інколи проблема відсутності інтересу до повідомлення полягає не стільки в ньому самому (воно може зберігати актуальність тривалий час), скільки у способі його репрезентації, тобто невмінні грамотно його озвучити, чітко позиціонувати головну думку, розставити логічні наголоси, відділивши першочергове від другорядного. А значить, для максимально продуктивного застосування інформації потрібен якісний апарат її представлення. Для сучасної ділової

людини таким апаратом є професійне логічно зважене мовлення, показником якого, окрім всього іншого, є вміння створювати монологи. Існує ще й зворотний (перцептивний) бік проблеми спілкування: фахівець у будь-якій галузі повинен оперативно сприймати будь-яку форму мовлення, схоплювати головну думку повідомлення, будувати діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції.

Багато в чому якість способу повідомлення/сприйняття інформації залежить від влучності дібраного слова як носія контрольної важливих для комунікативної ситуації нюансів. Відповідно, шанси комунікантів на повноту розуміння одним одного збільшуються пропорційно розширенню діапазону індивідуального вокабулярія кожного з них: чим довший ряд синонімів, тим більше можливостей підібрати необхідний синонім. Отже, ми підійшли до того, що слово – один із інструментів